

ЗМІСТ

ВСТУП	4
Розділ I. БОРОТЬБА ЗА ІСТОРИЧНУ СПАДЩИНУ КНЯЖОГО КИЄВА.....	6
1. Русини-українці – прямі спадкоємці княжого Києва	6
2. Витоки претензій Москви на спадщину Константинополя та княжого Києва	7
3. Фундатори і будівничі імперії Петра I.....	8
4. Зміна етноніму: від русинів до українців	13
5. «Спор южан і северян» за спадщину Київської Русі	17
6. Українська народницька історична школа про етногенез українців.....	21
7. Українські лінгвісти про походження української мови	23
8. Своєрідність формування російської мови	34
9. О. Шахматов та його концепція давньоруської мови	39
10. Російські інакомислячі історики кінця XIX – початку XX ст.	41
11. Великий терор і погром української історичної школи	43
Розділ II. ПРОБЛЕМА ДАВНЬОРУСЬКОЇ НАРОДНОСТІ	45
1. Концепція ДРН очима її батька В. Мавродіна	45
2. Розбудова концепції ДРН радянськими істориками.....	47
3. Концепція ДРН – наріжний камінь сучасної російської медієвістики	48
4. Історики незалежної України про ДРН.....	51
5. Давньоруська народність в нових постмодерністських шатах «уявленої спільноти».....	52
6. Критика концепції давньоруської народності.....	55
7. Дискусія з прибічницею ДРН Н. Юсовою.....	60
8. «Древнерусская» чи «давньоукраїнська» народність?	67
9. Етнологи-дисиденти доби ДРН.....	71
Розділ III. СВЯЩЕННА ТРИПІЛЬСЬКА АРАТТА.....	78
1. Автохтонізм як прояв радянського патріотизму.....	78
2. Витоки відтворювального господарства неоліту України	81
3. Трипільська культура та її місце в минулому України.....	85
4. Загадки трипільської антропології.....	89
5. Священна трипільська Аратта як приклад історичної міфотворчості.....	92
6. Генетичне підґрунтя Трипілья	95
Висновки	101

Розділ IV. КИЄВОРУСЬКА ВЕРСІЯ УКРАЇНОГЕНЕЗИ.....	104
1. Передумови становлення киеворуської концепції україногенези.....	104
2. Киеворуська версія україногенези в редакції В. Балушка.....	106
3. Між московською етнологічною школою та етнологічною спадщиною видатних українських вчених	112
4. Природні та соціальні фактори етногенези	115
5. С. Конча про киеворуську концепцію походження українців	120
Висновки	123
Розділ V. ІСТОРІОГРАФІЧНІ БАТАЛІЇ ДОБИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ.....	125
1. Радикальна зміна концепцій україногенези за доби незалежності.....	125
2. Чи спроможні археологи вирішувати проблеми етнології?	127
3. «Модерністи» та «примордіалісти».....	132
4. Критика ранньосередньовічної концепції україногенези в роки незалежності	135
5. Універсальні закономірності етноісторичного розвитку народів середньої смуги Європи	141
Висновки	146
Розділ VI. ПОХОДЖЕННЯ СЛОВ'ЯНСЬКИХ НАРОДІВ.....	149
1. Проблема пізнього народження слов'ян.....	149
2. У пошуках слов'янської батьківщини	153
3. Зарубинецькі племена венедів	155
4. Вторгнення готів та черняхівська культура	157
5. Культури Прага-Корчак та Пеньківка склавинів та антів.....	161
6. Велике розселення слов'ян	163
7. Зародження слов'янських народів.....	167
8. Південні слов'яни.....	168
9. Західні слов'яни.....	169
10. Анти та склавини Східної Європи у VI-VII ст.	170
11. Переддержавний період	174
Висновки	175
Розділ VII. ВІД АНТІВ ТА СКЛАВІНІВ ДО РУСИНІВ-УКРАЇНЦІВ.....	178
1. Фундатори і будівничі ранньосередньовічної концепції україногенези.....	178
2. Основні напрямки критики ранньосередньовічної концепції україногенези.....	180
3. Методологічне підґрунтя сучасної версії україногенези.....	185
4. Початкова або племінна фаза україногенези	187
Висновки	192

Розділ VIII. ЕТНІЧНІ ПРОЦЕСИ В КИЇВСЬКІЙ РУСІ ТА ПОХОДЖЕННЯ БІЛОРУСІВ І РОСІЯН.....	194
1. Протоукраїнські племена	196
2. Походження білорусів та росіян.....	197
3. Проблема україно-білоруського етномовного та адміністративного порубіжжя.....	204
4. Лехітська версія походження росіян.....	213
5. Етнічні процеси в Київській Русі	219
6. Фінський фактор в становленні великоросів.....	223
7. Постімперські етноси.....	231
8. Культурно-історична спадщина княжого Києва	236
9. Ментальність Орди	241
Розділ IX. КИЇВСЬКА РУСЬ – УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВА	249
Розділ X. ПРОБЛЕМИ НАЦІОГЕНЕЗИ УКРАЇНЦІВ	264
1. Етнос, нація, національна еліта.....	264
2. Аристократичні нації середньовіччя. Феодална держава Русь русинів-українців	266
3. Від княжої Русі до козацької держави	273
4. Козацька держава Богдана Хмельницького	278
5. Друга спроба побудови модерної нації та українська революція 1917–1921 років	285
6. Україна в більшовицькій імперії	287
7. Націотворення у першому десятилітті незалежності	289
8. Російська мова в Україні як спадок імперії	296
9. Київські майдани як ознака формування модерної української нації.....	299
Розділ XI. РОСІЙСЬКА АГРЕСІЯ В УКРАЇНУ 2014-2024 рр. ЯК ФАКТОР КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ.....	301
1. Україна та «гібридний» В. Путін.....	301
2. «Маленька переможна війна» В. Путіна в Україні як фактор консолідації української нації	302
3. Путінський рашизм як різновид неонацизму	306
4. Обережно – імперія.....	313
Розділ XII. НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРІЯ УКРАЇНЦІВ. ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ПІДХІД	317
1. Україна і Європа	319
2. Росія і євразійська цивілізація	325
Висновки	339
ПІСЛЯМОВА.....	342
ЛІТЕРАТУРА.....	347

«Переможець не той, хто завоював народ, переможець той, хто зумів написати історію завойованого народу. Народ без минулого не має майбутнього»

Саллюстій, 86-35 р. до н.е.

ВСТУП

З перших років незалежності України прокинувся інтерес її громадян до вітчизняної історії. Серед найбільш актуальних питань, що потребували нагального вирішення, була й проблема походження українського народу. Ця книга підводить підсумок 30 років досліджень її автора проблеми походження українського народу та формування української нації.

Національна історія будь-якого народу починається з народження її суб'єкта. Водночас, вона є стрижнем національної свідомості, на основі якої і формується модерна нація. Знання українцями власної біографії, тобто національної історії, – обов'язкова умова формування міцної самосвідомості, яка цементує модерні нації у сучасному світі. Тож відсутність чітких уявлень про час, місце та обставини зародження об'єкта і суб'єкта української національної історії гальмує формування національної свідомості українців, що в свою чергу стримує процес формування сучасної української нації.

На жаль, за більш ніж тридцять років незалежності українська наука ще не утвердила в суспільній свідомості українців загальновизнану концепцію походження українського народу. Головною перепорою на шляху затвердження правдивої версії походження українців, яка базувалася б не на аматорських фантазіях чи політичних спекуляціях, а на наукових фактах і аргументах, є її зайва політизація.

Пояснюється це тим, що проблема етногенези східних слов'ян безпосередньо торкається гострого політичного питання легітимності загарбання українців та білорусів з їхніми етнічними землями Російською імперією. Численні спроби легітимізувати окупацію українських та білоруських земель Росією призвели до політизації суто наукових проблем походження східнослов'янських народів, що тривалий час стоїть на заваді об'єктивного вирішення проблеми етногенези східних слов'ян – русинів-українців, литвинів-білорусів, московитів-росіян.

Відоме висловлювання римського сенатора Саллюстія (86-35 р. до н.е.) «Переможець не той, хто завоював народ, переможець той, хто зумів написати історію завойованого народу» повною мірою стосується національної історії українців, зокрема й таких важливих її частин, як етногенез та націогенез українського народу. За більш ніж 350 років перебування України в Російській імперії правдива історія українців була похована під товщею незчисленних спроб її фальсифікації багатьма поколіннями будівничих імперського «руського мира».

Отже, знання власного минулого, свого історичного коріння становить потужну консолідаційну силу кожного народу. Без історичної свідомості народ перетворюється на етнографічну масу, що легко піддається асиміляції більш етнічно консолідованими сусідами. Не випадково завойовники усіх часів прагнули позбавити гноблені народи їхньої власної історії, перекручуючи її на власну користь.

Так сталося і з Україною. Опинившись у «братніх» обіймах сусіднього етносу, вона була пограбована не лише матеріально, культурно, а й історично. Офіцій-

ні історики Російської імперії, виправдовуючи її експансію в Україну, відібрали в українців ранні етапи їхньої національної історії, привласнивши їх ім'я – русь, русини, руські. Давньоукраїнська держава Київська Русь була проголошена першою російською державою, попри те, що на час постання держави Русь і княжого Києва російського етносу взагалі ще не існувало. Українці опинилися в непривабливому статусі зайд без роду і племені на власних етнічних землях, які імперці проголосили споконвічно російськими.

Таким чином, нагальним завданням українських істориків є встановлення об'єктивної картини у фальсифікованих ділянках національної історії та популяризація цих знань в Україні та поза її межами. Особливо слід наголосити саме на поширенні об'єктивної, науково перевіреної інформації про минуле України, яка б відповідала вимогам сучасної науки. Ніякі патріотичні міркування не можуть бути виправданням історичної міфотворчості деяких сучасних істориків-аматорів. Адже історичну правду не можна приховати. Вона рано чи пізно стає відомою широкому загалу, всупереч псевдонауковим імперським фальсифікаціям чи ультра-патріотичним фантазіям.

Питання етногенези та націогенези українців автор цих рядків вивчає з початку 90-х років минулого століття. Тридцять років тому, а саме у 1992 р. автора запросили на роботу за сумісництвом до відділу етнології щойно створеного Інституту українознавства КНУ ім. Т. Шевченка. Протягом багатьох років праці у цій науковій установі підготовлено і видано, крім численних статей, кілька книжок, присвячених проблемам української історії, зокрема й витокам та націогенезу українців, а саме:

Нариси стародавньої історії України. К., 1994

Україна в Російській імперії. К., 1994

Походження українського народу. К., 1996

Від склавинів до української нації. К., 1997, 2004

Первісна історія України. К., 1999

Стародавня історія України. К., 2012, 2019

Зазначені праці торкалися широкої тематики, пов'язаної з витоками та історичною долею українського народу. Серед головних тем, висвітлених у згаданих публікаціях, зазначимо наступні: походження українського народу; Київська Русь – українська держава; проблема давньоруської народності; царська Росія та СРСР як агресивні імперії; Україна серед світових цивілізацій; Україна, Росія – різні історичні долі; Україна та проблема походження індоевропейців та ін. Ця етнологічна тематика розроблялася автором цих рядків і пізніше, вже поза Інститутом українознавства протягом двох десятиліть ХХІ ст. в численних статтях та у понад двох десятках монографій та науково-популярних книжок.

Дана книга підсумовує напрацювання автора за доби незалежності в галузі етногенези та націогенези українців та в суміжних етноісторичних проблематиках. Проблема походження українців розглядається на широкому тлі етногенези слов'янських народів, а також інших етносів Центральної та Західної Європи. Автор вважає, що етногенез та націогенез згаданих етносів, зокрема й українців, підпорядковувався кільком універсальним для середньої смуги Європи законам етнокультурного розитку.

Автор сподівається, що книга буде цікавою не лише для вузького кола фахівців з етногенези українців, але й для всіх, хто не байдужий до проблеми витоків та історичної долі українського народу.

Розділ І

БОРОТЬБА ЗА ІСТОРИЧНУ СПАДЩИНУ КНЯЖОГО КИЄВА

Спадщина Київської Русі – ключове питання історії Східної Європи, ідейне підґрунтя експансії Російської імперії на захід. Без об'єктивного визначення дійсного історичного спадкоємця княжого Києва претензії Москви на його історичний спадок були і будуть небезпечним, дестабілізуючим фактором у Східній Європі, джерелом постійної загрози незалежності України та її сусідів. Свої споконвічні претензії на землі сусідів московити формували у вигляді далеких від історичних реалій фантастичних імперських міфів на кшталт «триединого русского народу», давньоруської народності чи «нової історичної спільноти радянський народ». Спираючись на подібну імперську ідеологічну облуду, московський імперський ведмідь періодично влаштовує криваві бійні проти найближчих сусідів, як це сталося в наші дні в Україні.

За образним виразом історика О. Пипіна, суперечка українців та росіян або «южан і северян» за княжий Київ не вщухає протягом семи століть, набуваючи відповідних історичним епохам форм. Сформульована у повоєнні роки концепція давньоруської народності була черговою трансформацією імперських претензій на киеворуську спадщину шляхом заперечення прямого генетичного зв'язку українців з південними русичами X–XIII ст. Народженню цієї неоімперської концепції в середині XX ст. (Залізняк 1996) передував довгий діалог між українцями та імперською Москвою, який своїм корінням сягає часів розпаду Київської Русі та початку формування Московського царства на Верхній Волзі в XIV ст.

1. Русини-українці – прямі спадкоємці княжого Києва

В Україні пізнього середньовіччя та нових часів домінувала думка, що українці – це прямі нащадки мешканців княжого Києва та Південної Русі. Показово, що після падіння Києва під ударами татар південноруські літописці звуть Галич «другим Києвом». Після погрому Києва монголами у 1240 р. традиції Києворуської княжої держави продовжували розвиток на заході Русі у Галицько-Волинському князівстві Романа Мстиславовича, його сина Данила Романовича та їх нащадків. Титули князя Романа («володар землі Руської» та «самодержець Русі») та князя Данила («король Руський») засвідчують історичну спадковість від Київської княжої держави до «королівства Руського» Данила Галицького. Ця киеворуська державна традиція увірвалася 1340 р. зі згасанням династії Романовичів та початком польської експансії на землі Західної Русі.

Однак в усній, а ще важливіше в письмовій традиції, бачення в автохтонах Південної Русі русинах прямих нащадків населення Київської княжої держави зберігалось протягом пізнього середньовіччя до ранньомодерних часів. Цю традицію підхопили ідеологи українського козацтва XVII–XVIII ст., які вважали козаків «племенем народу Руського, предки якого разом з Володимиром хрестилися», а козацька вітчизна, за Самійлом Величком, отримала «благочестя від святого і рівноапостольного князя Володимира Київського, що просвітив Русь хрещенням». У Густинському літописі початку XVII ст. історія тогочасної Київщини подається як пряме продовження історії Русі на чолі з княжим Києвом.

Яскраве відображення цих ідей знаходимо в козацьких літописах Самійла Величка, Грабянки, Самовидця, які лягли в основу знаменитої, але, на жаль, анонімної «Історії Русів». Остання ходила в списках ще на початку XIX ст., але особливо популярною стала пізніше, після її видання О.Бодянським у Москві в 1946 р. Анонімний автор «Історії Русів» твердо відстоював історичне право українців на спадщину княжого Києва, розглядаючи козацьку Україну окремо від Московії, як історичне явище, що безпосередньо виростає з Київської княжої держави.

Таке бачення історії Малоросії принципово суперечило генеральній лінії імперської історії, яку на той час представляв «співець російського самодержавства» М. Карамзін. У своїй фундаментальній «Истории государства Российского» він стверджував, що після спалення і пограбування Києва Андрієм Боголюбським у 1169 р. Мала Русь нібито остаточно занепала і державне лідерство перемістилося на далеку периферію колишньої княжої Русі на Верхню Волгу, де в майбутньому постало Московське царство.

«Історія Русів» стала певною альтернативою імперським побудовам М. Карамзіна, його попередника В. Татищева та інших офіційних істориків імперської Росії. Вона визначально вплинула на формування історичної свідомості Т. Шевченка, а також М. Гоголя і навіть росіянина О. Пушкіна.

Ідеї прямої історичної спадковості козацької України від Київської Русі та окремішності України-Руси від Московії в середині XIX ст. з «Історії Русів» поширилися серед українців. Важливу роль у цьому відіграв геній Т.Шевченко, через творчість якого червоною ниткою проходить протистояння України ворожій агресії Московії («москалі – чужі люди, роблять лихо з вами»). Авторитет «Кобзаря» в усіх верствах українського соціуму був абсолютним, що сприяло поширенню «самостійницьких» ідей автора «Історії Русів» серед українців. Перш за все їх сприйняла свідомо українська інтелігенція, яка протягом другої половини XIX ст. розвинула наративи «Історії Русів» і поширила їх у відповідній епосі науковій формі. Тож намічена автором «Історії Русів» концепція історії України, як прямого спадкоємця Київської середньовічної держави, була розвинута українськими істориками народницької школи XIX ст. і остаточно сформульована «батьком української історії» М.Грушевським у його фундаментальній «Історії України-Руси».

2. Витоки претензій Москви на спадщину Константинополя та княжого Києва

Не лише русини-українці, але й правителі Московського царства з часів його зародження на Верхній Волзі також висунули претензії на київську спадщину. У XV ст. після завоювання турками Константинополя у 1453 р. формується історичний міф про Москву, як третій Рим, що нібито був прямим спадкоємцем Царграду, і тому має прямі династичні права на землі та християнську духовну спадщину двох своїх попередників – власне Риму та Константинополя. Ця ідеологічна конструкція була далеко від історичної правди і являла собою типовий імперський історичний міф, головною метою якого було ідейне обґрунтування експансії Московської держави на землі сусідів та утвердження харизми московської правлячої династії.

Авторами цього історичного міфу були нібито православні церковники, що втекли до Москви із захопленого турками 1453 р. Константинополя, а також старець Філофей, який на початку XVI ст. був монахом Єлізарова монастиря, що

поблизу Пскова. Вони проголосили московських князів династичними спадкоємцями візантійських імператорів та захисниками православ'я. Вони ж склали фантастичний родовід московських правителів, прашурами яких буцімто були біблійний Ной, фараон Рамзес II, Олександр Македонський, Птолемей, Клеопатра, імператор Риму Август. Від одного з трьох братів Августа Пруса нібито походить Рюрик, безпосередній прашур московських князів. Спираючись на цю казкову генеалогію, московські князі вважали себе не лише прямими нащадками згаданих правителів минулого, але й династичними спадкоємцями їхніх володінь.

Абсолютно фантастичний родовід правителів не викликав сумнівів у Москві XV–XVI ст. і був джерелом гордості княжої родини. Так, Іван IV Грозний вважав своє походження від римського імператора Августа справою безсумнівною і загальновідомою. У 1578 р. до Москви прибуло посольство польського короля Стефана Баторія, який за походженням був волохом – князем Семиграддя в Трансильванії. Послам передали слова Івана IV: «Великому государю с королем Стефаном быти в братстве непригоже, потому что его государство начато от Августа, кесаря Римского и от Пруса, Августова брата, а что Седмиградского государства нигде есмя не слыжали...» (Покровский 1929, с. 199). Впевнений у своїй богообраності Іван Грозний не сумнівався у своїх династичних правах на спадщину візантійських імператорів.

Так почало формуватися ідеологічне підґрунтя російського самодержавства, що віками здійснювало військову експансію Московії на землі Київської Русі, які сприймалися як династична спадщина московських правителів. Зазначимо, що активну участь у створенні ідейно-теоретичного підмурівка Російської імперії та в її розбудові у XVII–XVIII ст. брали випускники та професори Києво-Могилянської академії, а також церковні діячі Києво-Печерського монастиря. Пояснюється це тим, що заснування і розбудова імперії Петра I збіглися в часі з епохою культурного та національного піднесення України XVII–XVIII ст. Нові віяння з ранньомодерної Європи підняли країну на новий, вищий щабель культурного та соціально-економічного розвитку. Петро I використав економічний, демографічний та інтелектуальний потенціал козацької України для розбудови та розширення меж Російської імперії.

3. Фундатори і будівничі імперії Петра I

Розпочата Петром I європеїзація відсталого, просякнутого азійським духом Московського царства відбувалася, значною мірою, за рахунок інтелектуального, людського та економічного потенціалу щойно загарбаной Московією козацької України-Руси. Імперії завжди нищили духовний потенціал підкорених народів і за їх рахунок розбудовували не лише економіку, а й культуру метрополії (Огієнко 1918, с. 59–110; Залізняк 1997; 2004, с. 174–193).

Найкращі вчені, художники, архітектори, музиканти, письменники підкорених імперією народів опинялися в її столиці. Їх творчий набуток привласнювала панівна нація імперії, живлячи свою культуру. Численні історичні джерела свідчать, що українці відіграли провідну роль у становленні не лише культури, але й самих підвалин Російської імперії. Часом траплялося, що у Києво-Могилянській академії не було кому не лише викладати, але й учитися – студенти та професори подалися до Москви та Петербурга на будівництво імперії Петра I (Огієнко 1918, с. 59–129; Полонська-Василенко 1992, с. 386–390).

Росіянин професор П. Безсонов писав про український вплив на формування Російської імперії: «Пришельцы (малороссы) заняли здесь (в Великороссии) самые видные и влиятельные места, от иерархов до управлений консисторий, ими устроенных, от воспитателей семьи царской до настоятелей монастырских, до ректоров, префектов и учителей ими же проектированных школ, до кабинетных и типографских ученых, делопроизводителей, дьяков и секретарей. Все почти подверглось их реформам, по крайности неотразимому влиянию...» (Огієнко 1918, с.109). Ще один авторитетний російський вчений професор А. Архангельський стверджував: «Киевляне, при всем предубеждении против них Москвы, уже со второй половины XVII в. в Московской Руси – хозяева положения, лучшие, наиболее выдающиеся здесь деятели» (Архангельский 1913, с. 118).

Українці були фундаторами та викладачами першого російського вищого навчального закладу – Слов'яно-греко-латинської академії, яку створили на зразок Києво-Могилянської академії. Вони ж заклали основи російської педагогіки. В результаті освічена московська молодь наприкінці XVII ст. заговорила українською. Вся російська орфографія виросла з «Граматики» 1619 р. видання українця Мелетія Смотрицького. З кінця XVII до початку XIX ст. в Росії вивчали історію за підручником киянина І. Гізеля. Біля джерел великої російської літератури стояв українець, один з фундаторів Російської імперії Ф. Прокопович. Москва перейняла з України багатоголосний церковний спів, де він лишився до нашого часу, але під назвою московського (Огієнко 1918, с. 106). Підвалини музичного мистецтва реформованої Московії заклали М. Березовський, Д. Бортнянський, А. Ведель. Українці створили московський театр та драматичну російську літературу XVIII ст. Поглинення імперською метрополією інтелектуального та людського потенціалу тривало і в наступні століття, аж до наших часів включно.

Отже, Україна, як всяка провінція кожної імперії, була донором культури метрополії. Вона відіграла для культури Москви приблизно ту роль, яку завойована римлянами Греція відіграла у становленні культури Риму.

Однак найбільший внесок у створення ідейно-теоретичного фундаменту Російської імперії зробили два видатні українські вчені та церковні діячі – І. Гізель та Ф. Прокопович (рис. 1).

(1)

(2)

Рис. 1 Ідейні фундатори імперії Петра І Інокентій Гізель (1) та Феофан Прокопович (2)

Киянин німецького походження Іннокентій Гізель (1600-1683 рр.) фактично був батьком москвофільства у Малоросії. Відомий церковний діяч, богослов, філософ, історик вчився у Києво-Могилянському колегіумі та певний час був його ректором. Видатний філософ свого часу І. Гізель останні тридцять років життя був архимандритом Києво-Печерського монастиря і «молився за монарха Московії», фактично, ставши посередником між царем Москви та можновладцями козацької України. За відданість Москві І. Гізель неодноразово нагороджувався батьком Петра І царем Московії Олексієм Михайловичем.

Архимандрит Києво-Печерського монастиря І. Гізель вважається автором «Синопису Київського» – повна назва «Синопис, или Краткое описание о начале русского народа». У текст Синопису москвофіла І. Гізеля з кон'юктурних міркувань були закладені принципи, які в майбутньому стали наріжними каменями імперії Петра І. У ньому викладена міфологізована історія Русі, стверджується, що московити походять від біблійного Масоха, декларується єдність Малоросії та Великоросії, проголошена спадковість царів московських від великих князів київських, а Київська Русь виступає як перша фаза Московської держави. Закликаючи до єдності православ'я, І. Гізель виступав за єдність «православного російського народу», що стало підґрунтям відомої імперської концепції «триєдиного русского народа» Петра І, ідеолога російського імперіалізму ХІХ ст. графа С. Уварова та міжнародного злочинця В. Путіна. Ідея єдиного православного народу І. Гізеля проіснувала в російській імперській історіографії понад 300 років, набуваючи різних історичних форм у працях С. Татищева, М. Карамзіна, С. Соловйова, В. Ключевського. Черговою її реінкарнацією часів пізнього сталінізму була давньоруська народність Б. Грекова та В. Мавродіна.

Інакше кажучи, ідеї «батька малоросійського москвофільства» І. Гізеля виявилися суголосними імперським маренням московських правителів. Тому Синопис набув небувалої популярності в Московії. З 1674р. він витримав 30 видань і використовувався як шкільний підручник аж до початку ХІХ ст. Особливо продуктивною, живучою і заманливою для московських правителів була ідея І. Гізеля про пряму спадковість між Київською Руссю і Московським царством. Її плідно розвивали кілька генерацій імперських істориків від В. Татищева та М. Карамзіна аж до путінських ідеологів нашого часу.

Однак справжній теоретичний фундамент Російської імперії заклавав киянин, випускник, а пізніше ректор Києво-Могилянської академії, знаний філософ, теолог, один із найближчих сподвижників Петра І Феофан Прокопович. Саме він розробив теорію регулярної, централізованої держави, в основі якої лежала абсолютна влада самодержця. Ф. Прокопович відстоював необхідність підпорядкування духовної влади світському правителю, що реалізувалося в «Святійшому Синоді», який відав справами церкви у державному міністерстві, віцепрезидентом якого став сам Ф. Прокопович. Тож останній був ідеологом реформ Петра І по трансформації Московського царства в самодержавну Російську імперію. Саме він був ініціатором указу Петра І 1721 р. про перейменування Московської держави на Російську імперію.

Заміна назви Московської держави на Російську і відповідно етноніму «московити» на «русские» царським указом Петра І призвела не лише до великої плутанини кому і як називатися, але й створила підґрунтя для претензій самозванців московитів на землі справжньої історичної Русі, що в Київському Подніпров'ї.

Привласнення Петром I першого етноніму українців (русь, русини, руські) створило сприятливі умови для анексії росіянами історії Київської Русі, що фактично легітимізувало загарбання імперською Московією земель України-Русі.

Тож Петро I та його догідливі приспівники-малороси І. Гізель та Ф. Прокопович понад 300 років тому розпочали грандіозний проєкт переписування і фальсифікації історії Руси-України з метою легітимізації дикої, зтатарщиної Московії коштом історії русинів-українців. Загарбницьку суть подібних імперських проєктів сформулював вже згадуваний римський сенатор Саллюстій, який стверджував, що обов'язковою умовою успішного загарбання чужих територій є написання загарбниками історії підкореного народу.

Тож уже багато століть численні покоління імперських правителів та великодержавних істориків від монаха Філофея до міжнародного злочинця В. Путіна вправляються у фальсифікації історії народів Східної Європи, зокрема й України-Русі. Причому фальсифікатори історії України не гребують ніякими злочинами від нахабного викрадення етноніму русинів-українців Петром I до переписування і навіть нищення історичних джерел шляхом спалення численних українських книгозбірень та архівів історичних документів.

Зокрема царським указом 1701 р. Петро I звелів вилучити і вивезти з книгосховищ України до Москви стародавні документи – літописи, хроніки, історичні записи тощо. Ця ганебна діяльність супроводжувалася регулярним нищенням історичних документів в Україні, які засвідчували пряму спадкоємність козацької України з Київською Руссю. Зокрема у 1718 р. у Києво-Печерській лаврі сталася загадкова пожежа, в якій згоріла найбільша в Україні збірка стародавніх документів. На тлі масового спалення українських історичних манускриптів виглядає закономірним указ Петра I 1720 р. про заборону друку книжок у Києво-Печерській та Чернігівській типографіях, а друкуючи нові книги, правити їх так, «дабы особливого наречия в оных не было».

Справу фальсифікації історії Русі Петром I та його приспівниками продовжила Катерина II, яка створила спеціальну комісію по ревізії та переписуванню стародавніх рукописів. За її правління у 1764 р. був спалений архів Межигірського монастиря під Києвом. Пізніше рештки Межигірської бібліотеки згоріли в грандіозній пожежі, що сталася в монастирі за нез'ясованих обставин у 1787 р. У 1780 р. згоріла бібліотека Києво-Могилянської академії.

Амбітну Катерину II не влаштовувала убога історія Московського царства, що «народилося в монгольському рабстві» (за К. Марксом) як улус Золотої Орди. Імператриця вирішила створити власну, більш привабливу для цивілізованої Європи історію Росії. Указом 1783 р. створено згадану «Комиссию для составления записок о древней истории, преимущественно российской» на чолі з графом О. Шуваловим, до складу якої увійшли авторитетні історики. Їм було поставлено завдання підготувати «полезные записки о древней истории, преимущественно же касающиеся России, делая краткие выписки из древнейших русских летописей».

Катерина II особисто контролювала роботу комісії, перечитувала і правила написане. Майже за 10 років роботи комісія підготувала схему офіційної історії Російської імперії, яка, ігноруючи історичні джерела, показувала минуле Росії у кращому світлі. Наріжними каменями катерининської версії історії 1792 р. Росії було сумнівне твердження про прямий генетичний і династичний зв'язок

Московії з княжим Києвом та концепція «єдиного російського народу», нероздільними складовими якого нібито є велико-, мало- та білороси. Ці положення суперечили численним історичним джерелам, тож довелося редагувати і переписувати останні. В ході проведеної за вказівкою імператриці ревізії стародавніх рукописів їх безжалюно правили, переписували, а частину знищили. Найбільш цінні рукописи засекретили, сховавши у фондї, доступ до якого мало дуже обмежене коло осіб.

Парадна катерининська версія історії Російської імперії кінця XVIII ст. стала зразком для російських істориків XIX ст. Зокрема, на неї орієнтувався М. Карамзін, працюючи над 12-томною «Историей государства Российского». Наприкінці XIX ст. катерининські канони врахував С. Соловйов у фундаментальній «Истории России с древнейших времен» у 29 томах.

Започаткована Петром I та Катериною II традиція викрадення, переписування і спалення українських історичних документів московитами зберіглася до нашого часу. У 60-70-х роках минулого століття Україною прокотилася хвиля загадкових пожеж в бібліотеках, архівах, книгозбірнях монастирів та окремих церков. Зокрема у 1964р. вигорів увесь відділ стародруків Центральної Науккової бібліотеки АН УРСР, що в центрі міста поряд із центральним корпусом Київського університету. Провину поклали на нібито психічно-хворого співробітника бібліотеки, який перед підпалом засипав фосфор між сторінок книжок щоб краще горіло. Невдовзі згоріла бібліотека Видубицького монастиря, книги й рукописи якої ніби спеціально для спалення знесли до Георгіївського собору. Давню московську традицію спалення українських книжок у наші дні продовжили московські окупанти, які палять українські книжки з бібліотек окупованих Криму, Донбасу, Херсонщини. Так імперська Росія нищила і нищить українську історію.

На сьогодні в Україні не лишилося історичних документів (крім кількох першодруків церковної літератури), які були б давніші за XVII ст. Всі вони вивезені до Москви та Петербурга або згоріли у підпалених московитами монастирських книгозбірнях та світських бібліотеках.

Московія віками вкладала величезні кошти у фальшування історії Східної Європи на користь імперських претензій московитів, формуючи їх ксенофобську, імперську ментальність. Остання в наші дні закономірно трансформувалася в російський різновид нацизму рашизм, який став рушійною силою кривавої агресії Московії в Україну з далекосяжною, злочинною метою обрушити сучасний світовий порядок. Як кажуть самі росіяни: «Москва сеет рожью, а живет ложью».

На початку XIX ст. нову спробу загарбання історії княжого Києва зробив «співець російського самодержавства» М. Карамзін (рис. 2, 9). Як один із фундаторів офіційної історії Російської імперії М. Карамзін модернізував відповідно до історичної епохи стару казкову версію походження Московського царства «от Августа, кесаря Римского и от Пруса, Августова брата». Автор сентиментального роману «Бедная Лиза» М. Карамзін, за всілякої підтримки особисто імператора Олександра I, написав багатотомну белетризовану «Историю государства Российского». Через 12 томів своєї «Истории...» М. Карамзін проводить «сокровенную мысль о благодетельности для России сильной самодержавной власти». Або як сказав про історика М. Карамзіна поет О. Пушкін: